

dést kell feltenni: a tömegért vagy a tömeg ellenére történik-e a hatalom gyakorlása? Ezt a kérdést — mindegy: akarva-e vagy véletlenül — megkerüli Ortega s elcsodálkozik s a túltelítettség mozzanatának látja, hogy a városok tele vannak néppel, a szállodák vendéggel, a rendelők beteggel, a fürdőhelyek fürdőzőkkel, a színházak nézőkkel, szóval a tömeg kezdi gátlás nélkül megszokni azokat a helyeket és kényelmi eszközöket, melyeket a civilizáció hozott létre. De a meglepetés helyett nem volna-e jobb ezt kérdezni: ki hozta létre ezt a civilizációt? A szellem — lehet-e más felelete a filozófusnak? — Igen, de a tömegek energiája nélkül miből alkotott volna a szellem? És kényelmi eszközök „megszállására“ nincs-e joga annak a tömegnek, mely a civilizációt létrehozta? és ha ez a civilizáció mégis a tömegek lázadásának minősíti, hogy a nép is részt követel belőle — akkor mi jogon fél a filozófus ilyen önző és szűkmarkú civilizáció pusztulásától: „egyetlen személy is lehet tömeg“ — mondja Ortega és ebből világos, hogy azokra az átlagemberekre gondol, akik az utolsó évtized alatt közönséges létükre vagy éppen ez alapon kapaszkodtak a hatalomra. De ha így van, milyen aktív része van ebben a tömegnek és mi jogon nevezzük hiperdemokráciának ezt a jelenséget, melyben még mindig a régi rend lázad fel a tömeg fejlődési és érvényesülési tendenciája ellen. S ezen a ponton kényessé, sőt veszedelmessé válik Ortega okoskodása. Amikor ő mint filozófus az átlagemberek érvényesülése ellen beszél, a reakció elég ügyes hozzá, hogy a dolgozó emberek ellen élezze ki ezt a gondolatmenetet. Nietzsche, Spengler, Ortega arra adnak fegyvereket, hogy a felül levőket minősítsék felsőbbrendű embereknek.

Nem vitatjuk itt Ortega jóhiszeműségét, de az olyan nagy kérdésben, mint a tömegek szerepe, a kételkedés ma nagyon terméketlen álláspont. Montaigne kételyeiből származhattak pozitív igazságok, de mi jó származik szociális értelemben Ortega kételyeiből vagy metafizika: beállításaiból? „A világ és benne az élet is hirtelen megnövekedett.“ Nos: árt-e valakinek, ha a megnövekedett életet minél több embernek tesszük kincsévé? S ha az „élet minden, ami lehetséges számunkra“, nem kell-e a megvalósítás módszereiről is komolyan gondolkozni és állást foglalni? A mai ember átlagtípusa a civilizáció mélyéből felbukkant vadember benyomását teszi — mondja Ortega. Ez ellenmondás, mert nem igazi civilizáció az, mely vadnak hagyta meg az embert. S ha nincs előtte tekintélye a kiválóságnak — nem kell-e tényleg kételkedni az annak nevezett „kiválóságban?“

Ortega a dolgok külső megjelenési formáit nézi s ebből ered a szociológiai tévedés, hogy egy vonalban látja a szindikalizmust és mussolinizmust, mindkét irányban oly lélekalkatot lát, melynek lényege az elvtelenségre való jog. „A tömegek lázadása új és váratlan emberi berendezkedéshez vezethet, de ugyanígy lehetséges az emberi élet tönkretelése is,“ „De most az ember vall kudarcot, mert nem tud lépést tartani a tulajdon civilizációjával.“ Csupa kétség, csupa tagadás, csupa utvesztő. És az utvesztőből nem szabadulunk ki, míg fel nem vetjük őszintén a kérdést: milyen új civilizációt teremtsünk meg, hogy ne valljunk folyton kudarcot? (Kemény Gábor)

FIATALOK ANTOLOGIAJA. (Szerkesztették: Abafáy Gusztáv, Jancsó Elemér és Szemlér Ferenc.) A háború előtti Magyarországon felüls kormánytényezők állandóan hangsúlyozták: zsidókérdésről pedig felesleges beszélni, mivelhogy zsidókérdés nincs. A Huszadik Század ezzel szemben tényként állapította meg, hogy zsidókérdés igenis van. Ennek

bizonyításául egész sor író, közíró és társadalomtudóst vonultatott fel, akiknek mindnyája a jelenlevő zsidókérdést tette elemzés, bírálat vagy tanulmány tárgyává. Szakasztott ez a helyzet ma Transylvániában a nemzedéki kérdéssel Nincs nemzedékprobléma: állapítják meg a „hivatalos“ helikonisták, sőt nem is volt. A fiatal irónemzedék azonban ebbe nem nyugszik bele és dokumentál. Második írásgyűjteményét bocsátja világgá, annak bizonyítására, hogy nemzedékprobléma igenis van. Nyugatek ugyancsak állandóan hangsúlyozták, hogy ők ugyyszólván megolajozták a fiatal irónemzedék utját, de a magyarországi fiatal irónemzedék sem tud az adott helyzetbe beletörődni. Ott is egymásra születtek és születnek azóta új folyóiratok, írásgyűjtemények. Mióta világ a világ, van nemzedéki probléma. Az idősebb nemzedék — igen-igen ritka kivételektől eltekintve — nem érzi, tehát nem is hajlandó belátni, hogy ítélő szempontjai az idők múlásával egy bizonyos ponton gyökeret vertek. Minden kiteljesedett tehetségben lehiggadnak, kikristályosodnak a műalkotás belső értékéről, a művészi színvonalról, a művészet feladatairól és tevékenységi köréről vallott irányelvek, amelyektől akarva sem tud tágitani. Ezek lesznek zsínórmértékei minden elébekerülő műalkotással szemben, tehát a fiatalokéval, a forrongókéval szemben is, akiket lázas magukkeresése közben talán éppugy lehetetlen latra lemérni, mint a mérleg serpenyőjén folyton szétszaladó higanyt. Az idősebb kor önként értetődően elveszti az ítélőképesség rugalmasságát — akár az öregedő test az izmok rugalmasságát — márpedig a fiatal, most feltűnő nemzedéknek éppen e rugalmasságra volna szüksége, hogy további fejlődésében iránymutatóul szolgáljon. A kezdő tehetség, ahány, annyiféle. Van, akit dédelgetni kell, van, akit korholni, mást serkenteni, ismét mást tanítani. Nem mindenkivel szemben alkalmazható az öreg, belátástalan szerkesztők — vagy a nem is olyan öreg, de művészi érzékenységekkel szemben érzéketlen szerkesztők — kényelmes álláspontja, mely az írást csak abból a szemzőből bírálja el, hogy az ő lapjában közölhető-e vagy sem. A gyakorlatból mindnyájan tudjuk, hogy ezek a szempontok nem mindig tisztán irodalmiak, lehetnek esetleg irodalompolitikaiak vagy egyéni rokonszenv után igazodók is. Nos, a fiatal nemzedék a maga életébe a maga irodalmi, sőt irodalompolitikai szempontjait kívánja belevinni, tehát igenis érthető, ha újra és újra előbukkan, átcsoportosít, rendezi saját hadait, előkészíti elhagyott hadállások átvételét, hiszen a jövő az övé. Az idősebbek többé-kevésbé bevonultak már az irodalomtörténeti skatulya-hallhatatlanságába, míg a fiatalok éppen azt nem bírják, hogy eleve skatulyákba osszák be őket. Ki tudja, hátha holnap egy új élmény egészen új irányt, egészen új kifejezési formát kényszerít rájuk, hiszen még csak az út kezdetén vannak.

Nyugodjunk bele bölcsen: van új nemzedék nálunk is, mint bárhol s van nemzedékprobléma akkor is, ha ezt a felszín gyűrűzése nem mutatják heves tengeremélyi rengések előjátékának. Előbb *Új arcvonal* címen, most *Új transzilvániai anthológia* címen jelentkeznek a fiatalok, akik nem is olyan fiatalok korra, irodalmi multra, de mindenesetre fiatalabbak azoknál, akik a maguk régi szempontjai szerint kívánnák irányítani — idomítani — őket. Itt van például *Szabédi László* köztük, akin semmi-féle idomítás nem fog. Olyan, mint az érzékeny hangszer. Itt felszed egy hatást, ott levetkőzi s felszed egy másikat, aztán észbekap és harcol ellene és megint új hangokkal jelentkezik. Az az alaphangja írásainak, hogy keresi a neki legjobban megfelelő alaphangot. Hol finom és egyszerű, hol játékosan bonyolult, de minden írása mélyén az igazi elhivatottság membránja remeg, kihallani vele a lélek legrejtettebb hangjait.

Ugyanez a született művészkedély volt szegény *Kovács József*, de a hádláraitéltek stigmája is ott égett minden munkáján, valami fanyar, őszi levélillat alakjában. Ő később volt magával és a világgal, mert gyorsabban kellett látnia az ut végét. Harmadikul melléjük *Szenczei László* fegyelmezett iráskészsége csatlakozik, árnyalati megkülönböztetésekre beállított tollal. Mi Szenczeiben az új nemzedék hivatott esztétikusát végjüket felfedezni. Szépirodalmi jellegű írásai egyelőre töredékként hatnak, előkészületnek valami nagyobbszabású, szélesebb felépítésű műhöz, melynek kiteljesítésére talán ideje, talán körülményei nem adtak még elegendő alkalmat. *Nagy István* több annál, amit a gyűjteményben közölt novellájában mutat, bár ez is figyelemreméltó írás. Az ő helyében nem adnók fel a színpad ostromát, még akkor sem, ha most az idők nem kedveznek mondánivalói számára. *Vásárhelyi Z. Emil* drámarészlete elrajzolt Krisztusdrámát sejtet, sok bibliával és kevés egyéni mondanivalóval. Viszont formában talán ő van mind között legjobban tisztában önmagával. Stílus-készsége fejlett, mondatfűzése természetes, nyelve színes és erőteljes, *Wass Albert* novellája alatta marad sikerült regényének, a *Farkasveremnek*, bár érezni rajta, hogy a kettőt ugyanazon a mezőségi osztovatán szótték. *Bözödi György* a jó témát terjengősen oldja meg, aprólékos és részletező ott, ahol összemarkoltan sikoltani kellene. A dráma drámai levegőt kíván, a felépítés gazdaságossága még fejletlen ebben a fiatal íróban.

Az anthológia költői közül a simán és hatásosan verselő *Dsida Jenő* régi ismerősünk. Csodagyermeknek indult és virtuóz lett belőle, aki mindent tud, mert a formák a kisujjában vannak. Várjuk a férfi Dsida találkozását önmagával. *I. Szemlér Ferenc* tehetségének sok hatást kell levetkőznie és sokat feladnia a külső siker erőszakolásából a belső elmélyülés javára. *Kiss Jenő* megállott. Fáj leirnünk erről a szép reményekre jogosító fiatal költőről, — de talán hasznára válik — azt a benyomásunkat, hogy egy helyben topog. *Flórián Tibort* jobban képviselik azok a versei — apró hangulatképek többnyire — melyeket nem vett fel az anthológiába, többre becsülvén önmagában a világnézet-lirikust. Ennek azonban száraz, nem eléggé költői. *Varró Dezsőtől* viszont szivesebben olvastunk volna egynél több verset is. Igazi lírikus tehetség, Szabédiéhez hasonló művészi érzékenységgel. Sokszor meglepően gyöngéd és finom, s ez a verse csak részleteiben csillantatja meg költői erényeit.

A szerkesztők felvették a Budapesten élő *Jékely Zoltán* verseit és *Kolozsvári G. Emil* novelláját is a gyűjteménybe. Ezeket nem tartjuk már idevalóknak s közéjükvalóknak. *Kovács Györgyöt*, *Kovács-Katona Jenőt* azonban nélkülözzük. E kettővel teljesebb és idevalóbb nemzedéki arcot mutattak volna, mint az elszármazottakkal. (*Szentimrei Jenő*)

Cs. SZABÓ LASZLÓ: LEVELEK A SZAMÜZETÉSBŐL. (Franklin Társulat kiadása.) Nehéz volna meghatározni ezeknek az írásoknak a műfaját. A német *Arndt* irt egykor Sorsokról és Tájakról — embercsoportok történelmi korszakairól s az örök keretről, melyben lejátszódnak, s e portrékat Klages egyik művében ma is úgy idézi, mint a karakterológia első példáját. Cs. Szabó sem epikus vagy lírikus, nem is tudós, hanem valahogy a kettő együtt: *portréíró*, aki emberekről és történelmi-geográfiai helyzetükről rajzol finoman cizellált képeket.

S e képek rendszerint parányi ecsetvonásokból tevődnek össze, túszúrásokból szinte — de még sokszor hiányzik belőlük a *Segantini-vázis: az egység illuziója*. A nagy olasz festőnek is az a sajátja, hogy nem ecsetvonásokkal test, hanem pontokkal és négy lépésre a vásznától